

12. Merezhinskaya, A. (2007), *Russian postmodern literature [Russkaya postmodernistskaya literatura]*, Kyivskiy universytet, Kyiv, 336 p. (in Ukrainian).
13. Shtohryn, M. (2015), "Chronotope of the travel as the model of initiation in the story 'Me, 'Pobieda' and Berlin' by A. Kuzmenko" ["Khronotop podorozhi yak model initsiatsii v povisti A. Kuzmenka 'Ya, 'Pobieda' i Berlin'"], *Volyn filolohichna*, Vol. 19, pp. 309-316. (in Ukrainian).
14. Uliianenko, O. (2015), *Seraphima [Serafyma]*, Folio, Kharkiv, 217 p. (in Ukrainian).
15. Woolf, V. (1999), *A Room of One's Own*, trans. by Y. Cherdakli [*Vlasnyi prostir*, per. Y. Cherdakli], Alternatyvy, Kyiv, 112 p. (in Ukrainian).
16. Zabuzhko, O. (2009), "The woman-author in colonial culture, or The notes for Ukrainian gender mythology", *Chronicles from Fortinbras* ["Zhinka-avtor, abo Znadoby do ukarayinskoyi hendemoyi mifolohiyi", Khroniky vid Fortinbrasa], Fact, Kyiv, pp.152-191. (in Ukrainian).

ЛІТЕРАТУРНА КРИТИКА МИХАЙЛА ДОЛЕНГИ

Олеся Омельчук

Кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,
Відділ теорії літератури,
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ (УКРАЇНА),
01001, Київ, вул. М. Грушевського, 4,
e-mail: omelchuk_olesia@ukr.net

UDC: 821.161.2“19”-Доленго

РЕФЕРАТ

Пропоноване дослідження має на меті актуалізувати потребу вивчення українського пролетарського дискурсу, і зокрема – літературно-критичного доробку Михайла Доленги (1896–1981). Авторка статті узагальнює та аналізує основні тематичні й теоретичні напрями його літературної критики. *Дослідницька методика.* Історико-літературний аналіз на основі системного підходу і принципів історико-генетичного дослідження. *Результати.* Літературно-критична діяльність М. Доленги була спрямована на розробку нормативної пролетарської поетики за допомогою наукової «матеріалістичної» критики. Також в центрі його уваги перебувала проблема художнього стилю у ситуації нової історичної (радянської) реальності. Критика М. Доленги прикметна тим, що повсякчас вказувала на нереалізованість «пролетарського реалізму», на стилістичний еklektизм, на деформовані та історично-змінні явища пролетарського дискурсу. *Наукова новизна.* Вперше аналітично описаний основний корпус літературно-критичного доробку М. Доленги. *Практичне значення.* Стаття може бути використана у дослідженнях історії української літератури та української літературної критики 1-ї половини ХХ століття.

Ключові слова: Михайло Доленго, пролетарська література, «матеріалістична» критика, стиль, пролетарський реалізм.

ABSTRACT

Olesia Omelchuk. M. Dolengo's literary criticism.

Aim. The proposed study aims to emphasize the need to study Ukrainian proletarian discourse, and, in particular, the literary criticism of Mykhailo Dolengo (1896–1981). The author of the article generalizes and analyzes the main thematic and theoretical directions of Dolengo's literary criticism. *Methods.* Historical-literary analysis based on the systematic approach and on the

principles of historical-genetic research. **Results.** Dolengo's literary-critical activity was aimed at the development of normative proletarian poetics through the use of scientific «materialist» criticism. Additionally, the problem of artistic style in the situation of a new historical (Soviet) reality was at the center of his attention. Noteworthy of Dolengo's criticism is that he always pointed to the unrealized nature of «proletarian realism», stylistic eclecticism and the deformed and historically varied phenomena of proletarian discourse. **Scientific novelty.** The main corpus of Dolengo's literary-critical works was analytically described for the first time. **The practical significance.** The article can be used to study the history of Ukrainian literature and Ukrainian literary criticism of the first half of the twentieth century.

Key words: Mykhailo Dolengo, proletarian literature, «materialist» criticism, style, proletarian realism.

Вивчення пролетарського літературного руху в Україні перебуває на початковому етапі. Неосмислено залишається основна частина літературно-критичної спадщини українських авторів, які розробляли основи пролетарської теорії, естетики та поезики, а також займалися історією пролетарської культури. До них, зокрема, належав Михайло Доленго (1896–1981) – активний учасник літературного процесу 1920–1930-х років, автор понад п'ятдесяті літературно-критичних розвідок. Його доробок свідчить про неоднорідний характер українського пролетарського літературного дискурсу, про існування в його межах різних теоретико-методологічних позицій стосовно пролетарського тексту як історичного та художнього явища.

Дебютним виступом Михайла Доленги як критика стали його публікації у журналах «Шляхи мистецтва» 1921 року та «Арена» 1922 року. Спершу це була рецензія на твори Володимира Сосюри [див.: 29], а тоді – невеличка стаття, присвячена Валер'янові Поліщуківі [див.: 21]. Обидва журнали знаменували собою початки організованого пролетарського літературного руху в Україні, а згадані Доленгові тексти якраз і стосувалися пошуків українськими письменниками – як митцями уже післяреволюційного часу – нових сенсів і нового звучання слова. Сам Михайло Доленго, який брав участь у роботі Всеукраїнського Літературного комітету (1919–1922), а пізніше входив до організацій «Гроно» та «Гарт», вважав себе одним із тих, хто був причетний до формування в Україні пролетарського письменства.

Упродовж 1920-х і 1930-х років Доленго цілеспрямовано займався поточним літературним процесом, відслідковуючи в ньому етапи історичного та естетичного поступу, шукаючи закономірностей та винятків, стимулюючи полеміки щодо методів та перспектив його розвитку. Це був голос критика, який намагався обґрунтувати пролетарське літературознавство за допомогою наукових підходів, враховуючи минулий і перспективний розвиток української літератури як художнього феномена. Він був одним із небагатьох, хто у численних коментарях до

масиву пролетарських текстів фіксував їхній неоднозначний, еkleктичний і неусталений характер. Вже у передмові до збірки своїх статей «Критичні етюди» (1925) Доленго констатує брак самостійної критичної думки в українському радянському літературознавстві, пише про кризу критичної методології та художньої літератури. За наступні десять років погляди Доленги на специфіку еволюції пролетарського письменства принципово не змінювалися.

Зміст «Критичних етюдів» складають п'ять статей, що друкувалися у періодиці упродовж 1922–1925 років [див.: 2]. Кожна з них є свідченням безперервної рефлексії автора про сутність актуального літературного розвитку і найперше – про його жанрово-стилістичні модифікації. Він відслідковує такі нюанси текстів, які могли б свідчити про початки пролетарської літератури, хоча здебільшого змушений констатувати відлуння у ній символізму, імпресіонізму та футуризму, європейської літературної традиції, а також сліди впливів української етнографічно-побутової традиції. Доленго зауважує, що «художній цикл червоно-ідеалістичного мистецтва військового комунізму» [2, с. 7] скінчився, але з його ж міркувань випливає, що чільне місце у художніх творах пролетарських авторів посіли «червоний символізм» й «імпресіоністичний ліризм». Інакше кажучи, Доленго вважає, що чіткий ідеологічний перехід до власне пролетарського мистецтва в українській літературі на етапі постреволюційного часу не відбувався, що у ній і надалі превальовали перехідні форми і стилі.

У статті «До питання про дві системи мови», яка увійшла до «Критичних етюдів», Доленго починає розвивати одну зі своїх базових теоретичних ідей – тезу про існування в літературному дискурсі матеріалістичної та ідеалістичної мови. Головний принцип такої градації зумовлений, на його думку, різним ставленням автора до дійсності. Ідеалістична мова є абстрактною, схематичною, символічною, мелодійною. «Ідеалістична система вислову, – читаємо у Доленго, – знаходиться у зв'язку з ідеалістичним світоглядом, з містичним світосприйманням і з мітологічним засобом думання (художнього), часто цілком незалежно від свідомих переконань автора» [2, с. 16]. Натомість мова матеріалістична зосереджена на констатуванні фактів та кореляцій між ними, це мова реальності, побуту, фізіологічного та біологічного буття, дисонансів і шумів.

Відповідно до таких постулатів, критик інтерпретував зміст естетичного та авторського «я». Для тексту матеріалістичного типу властиві «огида до красивості» та будь-яких «ідеалістичних» вимірів. Для самого Доленги – як поета і критика – близьким було розуміння мови як того, що має свою матеріальну фактуру, що є «річчю» і «плоттю», що

існує незалежно від свідомості автора та певною мірою визначає сюжетність і настроєність твору.

Загалом автор «Критичних етюдів» цікавився широким спектром проблем із історії й теорії літератури, а також літературно-критичної діяльності. Доленго окреслював своє власне бачення українського літературного процесу, звертаючи головну увагу на розвиток і трансформацію художніх стилів, відслідковуючи впливи на постреволюційну поезику / естетику соціально-класового підходу, і найперше – «буржуазних» форм культури.

Працями теоретико-методологічного гатунку є статті «Змістова ритміка в ліричному творі (Морфологічний етюд)» (1928) та «До проблеми змісту і форми в літературному творі» (1929), де він звертається до формалістичних, політичних, біологічних, психологічних підоснов творчості. Спираючись на широке коло засадничих напрацювань¹, у згаданих розвідках Доленго розробляє своєрідну техніку аналізу літературного твору, назвавши це «матеріалістичною морфологією». В її основу він кладе лексичний і статистичний принцип, що передбачає підрахунок слів, фраз і речень («символи певних типів реакцій»), розподілених по кількох групах: 1) дієслівні групи слів, які є реакцією дії, а також інфінітив та інші дієслівні форми, крім дієприкметника; 2) прикметниково-прислівникові групи слів та іменники, які є реакцією вибору; 3) іменники, які є реакцією досвіду та діляться на групи абстрактну і конкретну, а також на групи за тематичними комплексами (групи особова, просторово-часова, харчово-економічна, сексуальна, соціальна). «Чергування значень поодиноких речень твору, – пояснює Доленго свій вихідний методологічний принцип, – має ритмічний характер, типовий для кожного поета, як цілою ритмічною структурою творів, так і кількісним співвідношенням елементів цього змістового ритму» [3, с. 84]. Наполягаючи на важливості змістово-формального розбору тексту, критик пропонував поширити поняття фактури та ритму на всі «компоненти» тексту.

М. Доленго вважав, що співвідношення лексичних елементів у творі впливає на читацьку рецепцію, а також допомагає відстежувати зв'язок між лексикою письменника та психофізіологічним і соціальним типом автора. У такий спосіб, тобто абстрагувавшись від зовнішньо-звукової

---

¹ Його утворює, як вказує сам критик, книжка (рукописна) Г. Прусенко зі студії «Дослід поводження людини за елементами її мови», теоретичні виклади Г. Шпета з його праці «Внутрішня форма слова», соціологічні міркування Г. Плеханова, досвід робіт «Гегель і діалектичний матеріалізм» А. Деборіна, «Спроба критичного аналізу» В. Юринця, «Естетичний світогляд Франка» І. Очинського, а також окремі розмисли теоретика шахів С. Тартаковера, психоаналітичного напрямку, «школи Фріче», «школи Переверзєва», і – критично – теоретиків журналів «Молодняк», «Нової генерації», «Пролітфронт».

форми і від конкретного лексичного та ідеологічного значення слова, можна підійти до розуміння внутрішньої форми слова. Приміром, відповідний обрахунок дозволив критику стверджувати, що поезії В. Еллана-Блакитного мають «інтелектуально-дієвий» та мажорний характер [див.: 3, с. 80], хоча кількісно у його текстах переважають негативно-емоційні вислови.

У доробку Доленги існують ще дві публікації, спільним для яких є, з одного боку, інтерес до проблем стилістики, а з іншого, повсякчасна спрямованість на проблеми специфічного розвитку української пролетарської літератури. Статті «Поет і побут» (1926) і «До проблеми сучасного романтизму» (1930) є черговими спробами прослідкувати й узагальнити різноманітність стилістичних форм поточної літератури та пояснити специфіку пролетарського стилю. У статті «До проблеми сучасного романтизму» Доленго ділить стилі на реалістичні та ідеалістичні, стверджуючи, що найбільш відповідним пролетарській добі є стиль саме реалізму, але за умови виведення його «поза буржуазні межі» [24, с. 53]. Такий пролетарський реалізм має істотно різнитися від попередніх реалізмів [див.: 24, с. 63], його стилістика і естетика повинні бути «матеріалістичними», тобто пов'язаними із дійсністю, а саме – з новим радянським побутом й ідеологією. При цьому Доленго усвідомлював: «Літературний твір є не лише ідеологічний вияв. Він має складнішу природу, впливаючи і на ідеологію, і на психологію, на психіку (а через неї й на фізіологію читача, як показують відповідні експерименти). Він становить собою специфічну єдність ідеологічного вияву та продукту психічного споживання: зворотній бік єдності в ньому змісту та форми. Роздвоюючи цю єдність, ми дістаємо антитетичні ухили – на бік ідеологізму <...>, що виводить літературний твір за межі художності, позбавляючи його можливості впливати специфічно по-мистецькому <...>, і на бік, ми сказали б, психофізіологізму, де твір теж позбавляється художності <...>» [24, с. 63].

У розвідках, що з'явилися після виходу збірки «Критичні етюди», Михайло Доленго продовжував відстоювати потребу наукової, «об'єктивної» або ж «матеріалістичної» критики, яка повинна звертати увагу на три складові літературного дискурсу: соціально-економічні, психологічні та формальні (тобто поетикально-мовленнєві) фактори [див.: 2, с. 37]. Акцент на цих трьох аспектах присутній у великій кількості Доленгових коментарів про творчість українських письменників 1920–1930-років на сторінках часописів «Гарт», «Червоний шлях» та «Критика», зокрема, про В. Підмогильного [див.: 26], В. Еллана [див.: 11], А. Головка [див.: 10], Л. Первомайського [див.: 22], М. Бажана [див.: 8], М. Івченка [див.: 7], М. Рильського [див.: 4], Ю. Яновського [див.: 18],

М. Ірчана [див.: 6], В. Сосюру [див.: 1], Г. Коцюбу [див.: 5] та ін. М. Доленго писав виключно про своїх сучасників, порівнюючи їхню творчість із західноєвропейськими та російськими літераторами, а також із українськими митцями «дожовтневого» письменства. Зокрема, значну увагу він приділяв проблемі співвідношення у їхніх художніх текстах історичного часу та авторської свідомості, – саме тому критика культури у його студіях завжди акцентує на соціальному статусі та психології митця, а відтак апелює до потреб пролетарської культури. Водночас основний напрям Доленгових міркувань стосувався стилістики аналізованої поезії та прози.

Доленго відслідковує найрізноманітніші напрями та відтінки літературних стилів, які, на його думку, репрезентує українська література на шляху формування пролетарської нормативної поетики. Так, у доробку В. Сосюри, якого критик вважав найбільш типовим представником української пролетарської літератури, він побачив впливи символізму та імажинізму, неокласицизму та акмеїзму, романтизму та реалізму [див.: 1]. Не менш показовою є оцінка роману А. Головка «Бур'ян»: з одного боку, М. Доленго визнає цей твір найвищим досягненням пролетарської прози, а з іншого, констатує стильову суміш твору, вважаючи це головним його недоліком. У романі Головка, на думку критика, помітні сліди натуралізму, експресіонізму, психологічного та символістичного імпресіонізму, реалізму, футуризму та імажинізму, механічне (суто зовнішнє) поєднання яких у творі в цілому перешкоджає процесові подолання «буржуазних» стильових форм і кристалізації пролетарського реалізму.

Якщо узагальнити спостереження, з якими Доленго підходив до соціальних і стилістично-жанрових тенденцій у творах українських письменників, то перед нами постане масштабна картина українського літературного руху певного історико-літературного періоду, у якому творчість переважної більшості письменників позначена еkleктизмом і непевністю пролетарського світогляду, загрозами втратити «свою первісну ідеологічну цілеспрямованість» [10, с. 45]. Це означало, що на другу половину 1920-х років пролетарський стиль не був теоретично сформульований і не був практично реалізований у конкретних літературно-художніх практиках.

Щоправда, слід відзначити й певну одноманітність критичного дискурсу вже самого М. Доленги. Згадані статті про українських письменників доволі схожі одна на одну і манерою викладу, і коментарями, які однаково спрямовані на соціальні та стилістично-жанрові параметри уявлюваного пролетарського стилю. На думку Доленги, «матеріалістична лексика», «конкретний вислів», «точна архітектоніка твору» «об'єк-

тивна лірика» наближають твір до того, якою повинна бути пролетарська нормативна поетика.

Певний виняток у масиві текстів про українських літераторів становлять численні відгуки М. Доленги про творчість В. Поліщука, з яким його зближує концептуалізація уявлень про текст як про вияв матеріального (біологічного і предметного) буття, звернення до проблеми ідеалістичної / матеріалістичної мови, до дво- і тривимірності літературного образу, до теми про мажор та мінор у літературі. Упродовж багатьох років Доленго підтримував Поліщуківу творчість, відзначаючи у ній ті риси, які, на його думку, притаманні для пролетарського стилю (йдеться про заперечення естетики, матеріалізм художнього вислову, дисонантну музичність, різноманітність ритму, тривимірну мальовничість [див.: 2, с. 26, 36]).

В. Поліщук найкраще відповідав тому типові автора, якого Доленго пов'язував із пролетарським матеріалістичним світом і вважав не просто тим, хто не вписується у тип автора-жреця чи автора-дикуна, а тим, хто «навіть не поет» [2, с. 30]. У статті «Нотатки до історії жовтневої прози та епосу» (також входила до «Критичних етюдів») Доленго припускає, що, на відміну від більшості українських літераторів, Поліщук не засвоїв духу буржуазної культури і психологічно найближчий до культури плебейської [див.: 2, с. 54–55]. У такий спосіб Доленго не лише намагається пояснити поетикальні й естетичні особливості Поліщуківої творчості, а й подає його творчу особистість як взірець автора-матеріаліста, вихідця із самої гущі життя. Творчість Поліщука для Доленги засвідчувала й ілюструвала появу в українській поезії революційного / жовтневого епосу, постаючи винятковим фактом «матеріалістичної» інтерпретації: «Лірика Поліщука саме через свою біологічність є витримано матеріалістична: і в змісті, і в своїй естетиці особливо» [2, с. 70].

Окремий блок Доленгового критичного доробку становлять огляди поетичних текстів провідних і другорядних авторів, надруковані у тогочасних журналах «Нова генерація», «Літературний ярмарок», «Гарт», «Молодняк», «Плуг», «Червоний шлях», «Життя й революція» [див.: 13; 14; 15; 16; 20]. Його відгуки здебільшого не позначені позитивними враженнями. Хоча критик радше констатує ті чи інші поетичні тенденції, прямо не засуджуючи їх, нескладно помітити, що Доленгові міркування значною мірою залежать від класово-соціальних чинників. Вже самі поняття, якими оперує М. Доленго, несуть у собі оцінні конотації. Так, на противагу таким властивостям поезії, як «декласованість», «богом'ярство», «егоцентризм», «занепадницький мінор», «художня неорганізованість», «психологічна розкиданість», «неврівноваженість

настроїв», Доленго стверджує «сувору тему будівництва», «відображення сучасного побуту», «реалізм зображення», «художній синтез», «конкретний сюжет», «соціальний герой», «конкретний художній образ». Розгледівши в аналізованих поезіях різноманітні жанрові модифікації («червоний неокласицизм», «урбаністичний імпресіонізм», «лівоінтелігентський неоромантизм», «буржуазний символізм» та ін.), Доленго раз у раз фіксує відсутність пролетарського реалізму як синтетичного художнього і світоглядно-методологічного феномена. На цьому тлі показовими є його згадки про конструктивістські елементи у творчості Л. Первомайського, С. Голованівського, М. Гаска, В. Поліщука, адже конструктивізм у Доленговому дискурсі постає тим винятковим стилем, який не наділений духом буржуазної генеалогії.

Крім публікацій про тенденції поточного літературного процесу, М. Доленго долучався до обговорення літературно-організаційних проблем. Цей напрям його діяльності включав відгуки про діяльність літературних угруповань та їхньої періодики, а також реакцію на ті чи інші літературні полеміки. Приміром, крім відлунь на дискусію між В. Поліщуком і В. Елланом-Блакитним про мажор і мінор в літературі [див.про це: 34], Доленго звертався до літературної дискусії 1925–1928 рр. [27], зокрема до київського диспуту 24 травня 1925 року [30].

У відомій літературній полеміці 1925–1928 рр., головним героєм якої став М. Хвильовий, М. Доленго не пристав на чийсь бік, прагнучи сформуванню самостійну позицію. «Теоретичні міркування Хвильового <...>, – висновує критик, – повинні спокусити молодь на самостійне мислення <...>. Його практичні поради розворушили болото червоного просвітянства (і просвітянство академічного також) і можуть у найближчому часі спричинитись до великих, революційних змін у структурі наших літературних спілок. Взагалі з цих листів до молоді віє свіжим молодим вітром, вітром вільної дискусії» [9, с. 225]. Коментуючи у наступному році позицію В. Гадзінського, М. Доленго робить йому та іншим учасникам полеміки закид щодо браку «наукової методології» та відсутності у їхніх аргументах «марксівської соціальної аналізи» [27, с. 274].

Соціальні, методологічні та ідеологічні аспекти літературної критики Доленго актуалізує у доповіді на Першому Всеукраїнському з'їзді пролетарських письменників, підготовка до якого розпочалася наприкінці 1926 року (М. Доленго входив у робочу групу з підготовки з'їзду та був членом ревізійної комісії). У виступі на письменницькому форумі він говорив про типи, функції та культурні орієнтири літературно-критичної діяльності. Доленго підкреслював важливість усвідомлення жанрової градації у сфері літературної критики, поділивши її на техно-

логічну (орієнтована на інтереси письменника), публіцистичну (орієнтована на інтереси читача) та наукову (орієнтована на твір), а завдання критичних рецензій вбачав у вмілому поєднанні технологічного, публіцистичного та наукового компонентів. «...На наш погляд, критика всіх відмін, що стала на ці позиції, повинна допомогти письменству виробити собі, крім твердої ідеологічної, ще тверду художню лінію» [19, с. 60], – зауважив Доленго під кінець виступу, наголошуючи при цьому на першорядності публіцистичності та марксизму, хоча останній щодо літературно-критичної царини критик неодноразово називає недовершеною і несформованою методологією. «Марксистська метода у літературознавстві, – говорив він, – не розв'язала нам ще проблеми стилю і навіть не дала його визначення для літературних стилів» [19, с. 59].

Із весни 1927 починає виходити журнал «Гарт», до редакції якого входить М. Доленго. У першому числі було поміщено «Маніфест Всеукраїнського з'їзду пролетарських письменників», серед підписантів якого значився Доленго, і у цьому ж номері з'являється його стаття «До питання про художню політику ВУСППу» [див.: 25], де в центрі авторових міркувань знову опиняється проблема художнього стилю. На думку Доленго, основним законом літературного розвитку є рух стилів, бо стиль – це певна художня єдність, сума стилістичних способів оброблення матеріалу, детермінованих світом психології та соціуму, це певний спосіб сприймання дійсності, відображення естетики певної доби та певного класу, взаємодія індивідуального та типового-колективного. Спираючись на таке розуміння стилю, Доленго віддає перевагу пролетарському реалізму, наділяючи його такими ознаками, як динамізм, мажор, соціальна і життєва заангажованість.

У ВУСПП-івський період М. Доленго продовжує обґрунтовувати пролетарський реалізм у параметрах методології та стилістики. Його стаття «Що саме тепер треба робити» називає такий реалізм діалектичним, пропонуючи взяти «діалектичні тенденції» (принцип єдності суперечностей) за керівний принцип у побудові пролетарського стилю [31, с.166]. Він вважав, що система художніх образів повинна створюватися свідомо, бути чіткою і корелювати з об'єктивною реальністю. Він писав: «Заперечуючи імпресіоністську хаотичність, пролетарський реалізм заводить до літератури, замість індивідуалістичного суб'єктивізму, колективістичну об'єктивність і творить теж струнку і теж діалектичну систему образів, як колись символізм, повертаючись у цьому до нього через заперечення заперечення, тільки на іншому щаблі і на об'єктивно-реалістичному, художньо-матеріалістичному ґрунті» [31, с. 165–166]. Сам факт відсутності аналогів зі старими літератур-

ними формами, тобто із буржуазною ідеалістичною культурою, був важливим і цінним для Доленги-критика, котрий позиціонував себе прихильником пролетарської реалістичної літератури, яка в ідеалі мала б розбудовуватися від революційного початку, починатися від себе самої, та оскільки це неможливо на практиці, була змушена абсорбувати найкращі досягнення буржуазного мистецтва.

Попри те, що така позиція викликала заперечення головних критиків ВУСППу І. Кулика і Б. Коваленка, М. Доленго не змінив своїх переконань у новій статті [див.: 32], висловивши невдоволення поверхневим трактуванням марксистської методології і говорячи про пролетарський реалізм не тільки як про панівний стиль доби, не тільки як про процес, де «створяться нові якості, діє закон антитези, існує єдність протилежностей» [32, с.190–191], а як про стиль, який використовує спадщину «класичного романтизму буржуазії, як і сучасні досягнення наших романтиків в інтересах пролетарського, діалектичного реалізму» [32, с.183]. Доленго заперечував «пасивний» еволюціоністський підхід до пролетарського реалізму, вважаючи, що новий – реконструктивний – етап пролетарської літератури одночасно заперечує і розвиває всі її попередні тенденції [див. про це: 32, с. 189]. Як завжди, у центрі його рефлексій – питання стильового розвитку, що у публікаціях другої половини 1920-х років доповнюється філософією «діалектичного реалізму» як закономірною, на думку критика, складовою пролетарського художнього саморозвитку.

У другій половині 1920-х років Доленго наполягає: слід не просто констатувати монополію пролетарського реалізму, а розробляти та впроваджувати відповідні методологічні, жанрово-стилістичні та естетичні новації, творити нові реалістичні форми (динамічні та конструктивні) [див.: 17, с. 155], зберігаючи «ідеологічну пролетарську витриманість» [31, с. 159]. «Недостатня глибина ідейно-соціальної та ідейно-художньої послідовності буває наявна і в творах членів ВУСППу саме тому, – читаємо у Доленги, – що ми не знайшли ще стилевої форми, цілком відповідної нашому змістові <...>. А не знайшли такої форми через те, що не доволі глибоко ставились до змісту, до пролетарської психоідеології, що ми її повинні в художній формі здійснювати» [31, с. 159–160]. Суто ідеологічний сенс художнього твору у Доленговій творчості ніколи не мав самодостатнього значення, завжди існуючи у контексті проблем, пов'язаних як із класовими та соціальними чинниками, так із культурним та психологічним авторським досвідом.

Отже, у своїй літературно-критичній діяльності М. Доленго, відстоюючи концепцію пролетарського реалізму, посякчас вказував на нереалізованість цього стилю і на стилістичний еkleктизм, на деформо-

вані та історично-змінні явища пролетарського дискурсу. Він писав про потребу методологічних розробок, базованих на науковому, раціональному, матеріалістичному мисленні, зокрема – за допомогою марксисту, соціології, статистики та психології. При цьому, оперуючи величезною кількістю імен і творів, враховуючи історичну динаміку та культурні впливи, Доленго відцентровим пунктом своїх міркувань та інтерпретацій обирає проблему єдиної нормативної поетики, яку пролетарські критики зобов'язані були предметно сформулювати. Доленго вважав, що саме об'єктивна чи «матеріалістична» критика, враховуючи формалістичні, психологічні, соціальні та «художні» фактори, здатна виробити адекватну літературознавчу методика та накреслити стратегії конструювання справжнього пролетарського тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Доленго М. Творчість Володимира Сосюри. *Критика*. 1930. № 2. С. 62–76; № 3. С. 37–54; № 4. С. 63–87.
2. Доленго М. Критичні еподи. Харків : ДВУ, 1925. 73 с.
3. Доленго М. Змістова ритміка в ліричному творі (Морфологічний епод). *Гарт*. 1928. № 1. С. 73–84.
4. Доленго М. З-під влади традицій. *Критика*. 1929. № 5. С. 25–45.
5. Доленго М. Гордій Коцюба. *Червоний шлях*. 1931. № 6. С. 89–98.
6. Доленго М. Ірчанова проза. *Критика*. 1930. № 12. С. 33–45.
7. Доленго М. М. Івченко та його «Робітні сили». *Критика*. 1929. № 10. С. 20–32.
8. Доленго М. Монументальна лірика. *Критика*. 1929. № 7–8. С. 69–85.
9. Доленго М. Микола Хвильовий. Камо грядеши. Памфлети. Книгоспілка, 1925. *Червоний шлях*. 1925. № 9. С. 224–225.
10. Доленго М. На межі (Повість А. Головка «Бур'я»). *Критика*. 1928. № 2. С. 43–56.
11. Доленго М. Поезія Вас. Еллана. *Червоний шлях*. 1927. № 1. С. 244–252.
12. Доленго М. Поет і побут (Деякі міркування про походження поетичних стилів). *Червоний шлях*. 1926. № 10. С. 186–193.
13. Доленго М. Поезія по наших журналах. *Критика*. 1929. № 6. С. 118–142.
14. Доленго М. Поезія по наших журналах. *Критика*. 1930. № 1. С. 86–101.
15. Доленго М. Поезія по наших журналах. *Критика*. 1930. № 7–8. С. 169–196.
16. Доленго М. Поезія по наших журналах. *Критика*. 1931. № 4. С. 91–106.
17. Доленго М. Післяжовтнева українська література. *Червоний шлях*. 1927. № 11. С. 154–172.
18. Доленго М. Проза Ю. Яновського. *Червоний шлях*. 1929. № 2. С. 158–166.
19. Доленго М. <Доповідь>. *Перший Всеукраїнській з'їзд пролетарських письменників*. 25–28 січня 1927 р. *Стенографічний звіт*. Харків : ДВУ, 1927. С. 54–60.
20. Доленго М. Огляд поезій по журналах (травень-вересень). *Критика*. 1929. № 10. С. 75–92.
21. Доленго М. Проблема життєрадісності. *Арена*. 1922. № 1. С. 5–7.
22. Доленго М. Впертий початок (Про Л. Первомайського, з приводу нової збірки «Плями на сонці»). *Гарт*. 1928. № 1. С. 83–94.
23. Доленго М. До проблеми змісту і форми в літературному творі. *Критика*. 1929. № 11. С. 49–64.
24. Доленго М. До проблеми сучасного романтизму. *Критика*. 1930. № 9. С. 49–66.
25. Доленго М. До питання про художню політику ВУСППа. *Гарт*. 1927. № 1. С. 104–110.
26. Доленго М. Трагедія непотрібної трагічності (З приводу творів Валер'яна Підмогильного). *Червоний шлях*. 1924. № 4–5. С. 264–272.
27. Доленго М. Володимир Галзінський. На безкровному фронті (увати до укрлітдискусії). В-во «Сім». *Червоний шлях*. 1926. № 9. С. 274–275.
28. Доленго М. В. Поліщук-лірик. *Гарт*. 1927. № 2–3. С. 85–95.
29. Доленго М. Володимир Сосюра. Поезії. Видано в Сумах. *Шляхи мистецтва*. 1921. № 2. С. 141.
30. Доленго М. Шляхи розвитку сучасної літератури. Диспут. Київ, 1925. Видала культкомісія ВУАН. *Червоний шлях*. 1925. № 9. С. 222–224.

31. Доленго М. Що саме тепер треба робити. *Гарт*. 1929. № 10–11. С. 158–166.
32. Доленго М. Що треба і чого не треба. *Гарт*. 1930. № 3. С. 177–195.
33. Маніфест Всеукраїнського з'їзду пролетарських письменників. *Гарт*. 1927. № 1. С. 126–128.
34. Омельчук О. Проблема звукової фактури літературного матеріалу у теоретичних рефлексях Валер'яна Поліщука. *Султанівські читання*. Івано-Франківськ, 2017. Вип. 6. С. 97–105.

REFERENCES

1. Dolengo, M. (1930), "Art of Volodymyr Sosyura" ["Tvorchist Volodymyra Sosiury"], *Krytyka*, No. 2, pp. 62-76; No. 3, pp. 37-54; No. 4, pp. 63-87. (in Ukrainian).
2. Dolengo, M. (1925), *Critical sketches [Krytychni etiudy]*, DVU, Kharkiv, 73 p. (in Ukrainian).
3. Dolengo, M. (1928), "Content Rhythm in the Lyrical Work (Morphological Etude)" ["Zmistova rytmika v lirychnomu tvori (Morfolohichnyi etiud)"], *Hart*, No. 1, pp. 73-84. (in Ukrainian).
4. Dolengo, M. (1929), "From the power of tradition" ["Z-pid vlady tradytsii"], *Krytyka*, No. 5, pp. 25-45. (in Ukrainian).
5. Dolengo, M. (1931), "Hordii Kotsiuba" ["Hordii Kotsiuba"], *Chervonyi shliakh*, No. 6, pp. 89-98. (in Ukrainian).
6. Dolengo, M. (1930), "Irchan's prose" ["Irchanova proza"], *Krytyka*, No. 12, pp. 33-45. (in Ukrainian).
7. Dolengo, M. (1929), "M. Ivchenko and his 'Workforce'" ["M. Ivchenko ta yoho 'Robotni syly'"], *Krytyka*, No. 10, pp. 20-32. (in Ukrainian).
8. Dolengo, M. (1929), "Monumental lyrics" ["Monumentalna liryka"], *Krytyka*, No. 7-8, pp. 69-85. (in Ukrainian).
9. Dolengo, M. (1925), "Mykola Khyvlovy. Kamo riding. Pamphlets. Book Union, 1925" ["Mykola Khyvlovyyi. Kamo hriadeshy. Pamflety. Knyhospilka, 1925"], *Chervonyi shliakh*, No. 9, pp. 224-225. (in Ukrainian).
10. Dolengo, M. (1928), "On the verge (Holovko A. Story 'Weed')" ["Na mezhi (Povist A. Holovka 'Burian')"], *Krytyka*, No. 2, pp. 43-56. (in Ukrainian).
11. Dolengo, M. (1927), "Poetry of Vas. Ellan" ["Poeziia Vas. Ellana"], *Chervonyi shliakh*, No. 1, pp. 244-252. (in Ukrainian).
12. Dolengo, M. (1926), "Poet and Life (Some Considerations about the Origin of Poetic Styles)" ["Poet i pobut (Deiaki mirkuvannia pro pokhodzhennia poetychnykh styliv)"], *Chervonyi shliakh*, No. 10, pp. 186-193. (in Ukrainian).
13. Dolengo, M. (1929), "Poetry on our magazines" ["Poeziia po nashykh zhurnalakh"], *Krytyka*, No. 6, pp. 118-142. (in Ukrainian).
14. Dolengo, M. (1930), "Poetry on our magazines" ["Poeziia po nashykh zhurnalakh"], *Krytyka*, No. 1, pp. 86-101. (in Ukrainian).
15. Dolengo, M. (1930), "Poetry on our magazines" ["Poeziia po nashykh zhurnalakh"], *Krytyka*, No. 7-8, pp. 169-196. (in Ukrainian).
16. Dolengo, M. (1931), "Poetry on our magazines" ["Poeziia po nashykh zhurnalakh"], *Krytyka*, No. 4, pp. 91-106. (in Ukrainian).
17. Dolengo, M. (1927), "Post-October Ukrainian Literature" ["Pisliazhovtneva ukrainska literatura"], *Chervonyi shliakh*, No. 11, pp. 154-172. (in Ukrainian).
18. Dolengo, M. (1929), "Prose by Yu. Yanovsky" ["Proza Yu. Yanovskoho"], *Chervonyi shliakh*, No. 2, pp. 158-166. (in Ukrainian).
19. Dolengo, M. (1927), "<Report>", *The First All-Ukrainian Congress of Proletarian Writers. January 25-28, 1927 Verbatim Report* ["Dopovid", Pershyi Vseukrainskyi zizd proletarskykh pysmennykiv. 25–28 sichnia 1927 r. Stenohrafichnyi zvit], DVU, Kharkiv, pp. 54-60. (in Ukrainian).
20. Dolengo, M. (1929), "Review of poems by magazines (May-September)" ["Ohliad poezii po zhurnalakh (traven-veresen)"], *Krytyka*, No. 10, pp. 75-92. (in Ukrainian).
21. Dolengo, M. (1922), "The problem of cheerfulness" ["Problema zhyttieradnosti"], *Arena*, No. 1, pp. 5-7. (in Ukrainian).
22. Dolengo, M. (1928), "The stubborn beginning (About L. Pervomayskii, about the new collection 'Spots in the Sun')" ["Vpertyi pochatok (Pro L. Pervomaiskoho, z pryvodu novoi zbirky 'Pliamy na sontsi)"], *Hart*, No. 1, pp. 83-94. (in Ukrainian).
23. Dolengo, M. (1929), "To the problem of content and form in a literary work" ["Do problemy zmistu i formy v literaturnomu tvori"], *Krytyka*, No. 11, pp. 49-64. (in Ukrainian).

24. Dolengo, M. (1930), "To the problem of modern romanticism" ["Do problemy suchasnoho romantyzmu"], *Krytyka*, No. 9, pp. 49-66. (in Ukrainian).
25. Dolengo, M. (1927), "To the question of the artistic policy of VUSPP" ["Do pytannia pro khudozhniu polityku VUSPPa"], *Hart*, No. 1, pp. 104-110. (in Ukrainian).
26. Dolengo, M. (1924), "Tragedy of unnecessary tragedy (On the works of Valerian Pidmogylny)" ["Trahediia nepotribnoi trahichnosti (Z pryvodu tvoriv Valeriana Pidmohylnoho)"], *Chervonyi shliakh*, No. 4-5, pp. 264-272. (in Ukrainian).
27. Dolengo, M. (1926), "Volodymyr Hadzinsky. On the bloodless front (attention to UkrLitdiscussion). In the 'Seven'" ["Volodymyr Hadzynskiyi. Na bezkrovnomu fronti (uvahy do ukrLitdiskusii). V-vo 'Sim'"], *Chervonyi shliakh*, No. 9, pp. 274-275. (in Ukrainian).
28. Dolengo, M. (1927), "V. Polishchuk-lyric" ["V. Polishchuk-liryk"], *Hart*, No. 2-3, pp. 85-95. (in Ukrainian).
29. Dolengo, M. (1921), "Volodymyr Sosyura. Poetry Published in Sumy" ["Volodymyr Sosiura. Poezii. Vydano v Sumakh"], *Shliakh mystetstva*, No. 2, p. 141. (in Ukrainian).
30. Dolengo, M. (1925), "Ways of development of modern literature. Dispute. Kyiv, 1925. Issued by the Cultural Commission of VUAN" ["Shliakhy rozvytku suchasnoi literatury. Dysput. Kyiv, 1925. Vydala kultkomisiia VUAN"], *Chervonyi shliakh*, No. 9, pp. 222-224. (in Ukrainian).
31. Dolengo, M. (1929), "What exactly should be done right now" ["Shcho same treba teper robyty"], *Hart*, No. 10-11, pp. 158-166. (in Ukrainian).
32. Dolengo, M. (1930), "What is needed and what is not needed" ["Shcho treba i choho ne treba"], *Hart*, No. 3, pp. 177-195. (in Ukrainian).
33. (1927), "Manifesto of the All-Ukrainian Congress of Proletarian Writers" ["Manifest Vseukrainskoho zizdu proletarskykh pysmennykiv"], *Hart*, No. 1, pp. 126-128. (in Ukrainian).
34. Omelchuk, O. (2017), "The problem of sound texture of the literary material in theoretical reflections of Valerian Polishchuk" ["Problema zvukovoi faktury literaturnoho materialu u teoretychnykh refleksiakh Valeriana Polishchuka"], Issue 6, pp. 97-105. (in Ukrainian).

ВИЯВЛЕННЯ АВТОРСЬКОЇ СВІДОМОСТІ У ВІРШОВАНОМУ РОМАНІ Л. ГОРЛАЧА «МАМАЙ»

Ольга Федько

Здобувач,

Кафедра культурології та українознавства,
Запорізький державний медичний університет (Україна),
69035, м. Запоріжжя, проспект Маяковського, 26,
e-mail: fedko_olga@ukr.net

UDC: 821.161.2-31Горл.09

РЕФЕРАТ

Мета. Стаття присвячена аналізу специфіки авторської присутності у літературних творах, зокрема жанрі роману у віршах. Метою цієї статті є визначити форми реалізації авторської свідомості у творі Л. Горлача «Мамай». **Методи дослідження.** Для виявлення впливу особистості письменника на створений ним у тексті образ митця було залучено біографічний метод, а визначення форм авторської присутності у літературному творі передбачає використання структурно-системного аналізу. **Результати.** У статті аналізуються форми авторської свідомості у романі Л. Горлача «Мамай». Здійснено огляд літературознавчих досліджень, у яких подані дефініції «конкретний» / «абстрактний автор», «автор-